

ГАЗРЫН ТОСНЫ БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ХАНГАМЖИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

С.Байгалмаа

ДХИС-ийн Докторант, дэд хурандаа

baigal78.mn@gmail.com

Хураангуй: Дэлхий дахинд газрын тос боловсруулах үйлдвэр хурдацтай хөгжиж, шинэ технологийн дэвшилтүүд буй болж, үйлдвэржилтийн шинэ эрин эхэлсэн 20 дугаар зууны дунд үеэс улс орнуудын газрын тосны салбарт баримтлаж байгаа бодлого олон улсын, тэр дундаа улс төр, геополитикийн шинжтэй, гадаад харилцааны гол асуудлын тоонд зүй ёсоор орох болсноор газрын тосны бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, хангалтын асуудал нь аливаа улс орны оршин тогтнох, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах болон эдийн засаг, нийгмийн хөгжил дэвшилд хүргэх стратегийн суурь ач холбогдолтой салбарт зүй ёсоор тооцогдох болсон.

Дэлхий дахины газрын тосны нөөцийн хомсдол, эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцвэргүй байдал, газрын тосны гол нөөц бүхий Ойрхи Дорнодын бүс нутгийн орнуудын тогтворгүй байдал, түлш шатахууны хэрэглээ болон газрын тосны үнийн өсөлт нь гадна зах зээлээс хэт хараат импортлогч болон экспортлогч орны эдийн засагт үлэмж дарамт учруулах магадлал өндөр байна. Иймд дэлхийн улс орнууд үндэсний аюулгүй байдлаа хангахын тулд газрын тосны хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах, хангамжийн хомсдолоос үүсч болох нийгэм, улс төр, эдийн засагт учруулах хор уршгаас урьдчилан сэргийлэхэд онцгойлон анхаарч ирсэн бөгөөд дэлхийн улс орнуудын газрын тосны хангамжийн аюулгүй байдлаа хангаж буй бодлого, туршлагын талаар энэхүү илтгэлд тусгасан болно.

Түлхүүр үг: Газрын тосны хангамж, аюулгүй байдал, нөөц

Оршил

Дэлхий дахинд болж буй асар хурдтай өөрчлөлт, өнөөгийн глобалчлагдсан ертөнцөд улс үндэстнүүд хоорондоо улам өргөн харилцах болж даяаршин, эдийн засаг, нийгмийн нэгдмэл орчинг бий болгон, мэдээлэл, холбооны хэрэгслээр холбогдон, хил хязгааргүй гэхээр шинэ орчинд

амьдрах болсон нь нэг талаас хөгжил дэвшлийг нээж өгөхөөс гадна нөгөө талаас шинэ аюул занал, эрсдлийг бий болгож байна.

Улс орнуудын хувьд улс төр, эдийн засгийн өрсөлдөөн сэргөлдөөний хэлбэрт орох, эдийн засгийн хямрал үүсэх эрсдэл бий болж, дэлхийн дулаарлаас үүдэлтэй

уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль экологийн гамшиг, нийтийг хамарсан өвчин нүүрлэх болсон нь ялангуяа бага буурай орнуудын үндэсний аюулгүй байдлын ойлголтод цоо шинэ зүйл авч ирж байна.[1]

Монгол Улс нь дэлхий нийтийг хамарсан хямрал, халдварт өвчин, цаг уурын өөрчлөлт, гамшигт өртөх магадлал их болсон, эдийн засгийн хувьд хэт өрөөсгөл, эмзэг бүтэцтэй, газрын тос, хүнс, өргөн хэрэглээний барааны импортоос хамааралтай, түүхий эдийн экспорт голлосон, байгалийн баялаг, нөөцөд тавих хяналт алдагдсан, үндэсний үйлдвэрлэл, хөдөлмөрийн нөөц доройтсон, үнийн өсөлтөд өртөмтгий, газар зүйн хувьд түгжигдмэл байгаа нь үндэсний аюулгүй байдлын тулгуур үндэс болсон эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах бодлого, арга

хэмжээг шинжлэх ухааны үндэстэй явуулахыг шаардаж байна. [1]

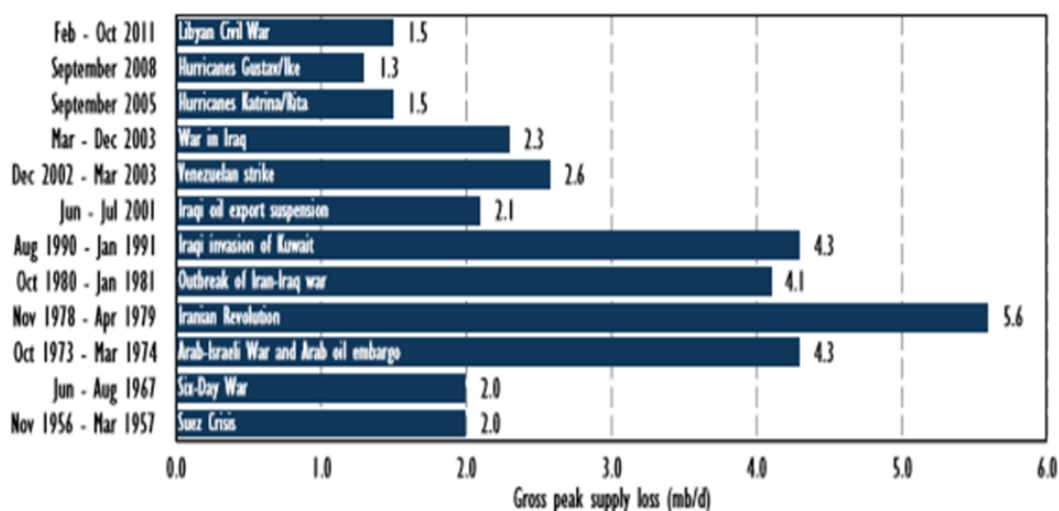
Үндсэн хэсэг

Улс орнуудад боловсруулах үйлдвэр хурдацтай хөгжиж, шинэ технологийн дэвшилтүүд буй болж, үйлдвэржилтийн шинэ эрин эхэлсэн 20 дугаар зууны дунд үеэс газрын тосны салбар хурдацтай хөгжиж, тус салбарт баримтлаж байгаа бодлого олон улсын, тэр дундаа улс төр, геополитикийн шинжтэй, гадаад харилцааны гол асуудлын тоонд зүй ёсоор орох болжээ.

1956 оны Суэцийн хямрал, 1973 оны Арабын тосны нийлүүлэлтэд хийсэн хориг, 1980 оны Иран-Иракийн дайн, 1990 болон 2003 оны Персийн булангийн дайн зэрэг нь газрын тос олон улсын эдийн засаг, улс төрийн харилцаанд хэр өндөр байр суурь эзлэж байгааг харуулж байна.

Зураг 1. Дэлхий дахинд тохиолдсон газрын тосны нийлүүлэлтийн хомсдол

Figure 1.6 Major oil supply disruptions

Хэдийгээр эдгээр үйл явдал үүсэх шалтгааныг олон янзаар тайлбарладаг боловч эцсийн зорилго нь газрын тостой холбогдож байсан юм. ОПЕК-ийн орнуудаас газрын тосны үнэ болон үйлдвэрлэлтэнд хийж буй хязгаарлалт, жил бүр өсөн нэмэгдэж буй газрын тосны хэрэглээ, үнийн тогтвортой бус байдал, газрын тосны геополитик зэрэг нь дэлхийн газрын тосны зах зээл дээр шинэ боломж, шинэ хандлага, мөн түүнчлэн улс хоорондын гадаад харилцааны бодлогод шинэ хэв загварыг авчирсан.

Газрын тосны газар зүйн байрлал, түүхий тосны нөөцийн жигд бус тархалт зэргээс шалтгаалж одоогийн байдлаар мэдэгдэж буй тосны нөөцийн 65% нь Ойрхи Дорнодын улсуудад, эсрэгээр газрын тосны хэрэглээ хамгийн их Эдийн

засаг, Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын гишүүн улсуудад нийт тосны нөөцийн 8.3% оногдож байгаа ч хэрэглээний 63%-ийг эдгээр улсууд эзлэж байгаа нь үйлдвэрлэгч, хэрэглэгч хоёрын хооронд туйлын тэнцвэргүй байдлыг үүсгэж байна. Зүүн Европ, Хойд Америкийн улсуудын газрын тосны хэрэглээний 44 хувь нь гадаадын зэх зээлээс хараат, Герман, Япон, Франц зэрэг улсуудын хувьд хэрэглээгээ 100% гадаадын орнуудаас хангаж, Ойрхи Дорнодын улс орнууд үйлдвэрлэсэн тосныхоо 80%-ийг экспортлож байгаа нь үүний тод илрэл юм.

Дэлхий дахинд газрын тосны олборлолт, боловсруулалт, хэрэглээ, импорт, экспортын хэмжээгээр тэргүүлж байгаа эхний 5 улсын хүснэгт 1-д харуулав.

Хүснэгт 1. Газрын тосны олборлолт, боловсруулалт, хэрэглээ, импорт,

экспортын хэмжээгээр тэргүүлэх улс

№	Газрын тосны олборлолт (сая.баррель/\$)	Газрын тосны хэрэглээ (сая.баррель/\$)	Газрын тосны боловсруулалт (сая.баррель/\$)	Газрын тос импортлогч (сая.баррель/\$)	Газрын тос экспортлогч (сая.баррель/\$)
1	АНУ 13.057	АНУ 19.880	АНУ, 18.567	БНХАУ, 8.953	Саудын Араб, 3.917
2	Саудын Араб 11.951	БНХАУ 12.799	БНХАУ, 14.513	АНУ, 6.823	Кувейт, 16.037
3	ОХУ 11.257	БНЭУ 4.690	ОХУ, 6.584	Япон, 3.988	Иран, 14.787
4	Иран 4.982	Япон 3.988	БНЭУ, 4.972	БНЭУ, 3.825	Ирак, 12.620
5	Канад 4.831	Саудын Араб 3.917	Япон, 3.343	БНСУ, 2.796	АНЭУ, 9.097

Олон улсын эрчим хүчний агентлагаас хийсэн судалгаагаар Ойрхи Дорнодын бүс нутгийн орнуудын тогтворгүй байдал, түлш шатахууны хэрэглээний өсөлтөөс хамааран 1 баррель газрын тосны үнэ сүүлийн хэдэн жилийн туршид тасралтгүй өсч 100 ам.доллар давсан нь /2008 оны 7 дугаар сард 147 ам долларт хүрч байсан/ 1990 оныхтой харьцуулахад 4-5 дахин өссөн дүн юм.

Дэлхийд газрын тос нөөц, олборлолтын /ОХУ-ыг оролцуулаад/ 25 хувь орчим нь ОПЕК-ийн бус орнуудад харьяалагдаж, үлдсэн 75 хувь нь ОПЕК-ийн гишүүн орнуудын газар нутагт байрлаж байна. Үүнээс үүдэн газрын тос экспортлогч орнуудын хувьд эдийн засгийн өсөлт нь хэт өрөөсгөл, өөрөөр хэлбэл тухайн улсын эдийн засгийн өсөлт хийгээд төсвийн орлого нь газрын тосны бүтээгдэхүүнээс хэт хараат / ОПЕК-

ын орнуудын газрын тосноос олж буй орлого нь дунджаар Засгийн газрын нийт орлогын 40 илүү хувийг эзлэж байна./ болж энэ нь хэрэглээ багасаж тосны үнэ буурсан, эсвэл орлуулах бүтээгдэхүүн бий болсон тохиолдолд эдгээр улсуудад үлэмж хохирол учруулахаар байна.

Энэхүү шалтгаан нөхцлөөс үүдэн улс орнуудын эрчим хүчний аюулгүй байдал нь тухайн улс орны эдийн засаг төдийгүй улс төрийн бодлогын шинжтэй асуудал болон хувирч үүний нөлөөгөөр газрын тосны салбарын эзлэх байр суурь нэмэгдэх болсон.

Газрын тосны бүтээгдэхүүний хангамжийн аюулгүй байдал нь эрчим хүчний аюулгүй байдлын өргөн хүрээний нэг хэсэг юм.

Олон улсад эрчим хүчний аюулгүй байдлыг “Эрчим хүчний эх үүсвэрийг боломжийн үнээр тасралтгүй, хүртээмжтэй хангах” гэж

тодорхойлсон байдаг бөгөөд урт хугацааны болон богино хугацааны аюулгүй байдал гэж 2 хэсэгт хуваан авч үздэг.

Урт хугацааны эрчим хүчний аюулгүй байдал нь эдийн засгийн хөгжил, байгаль орчны тогтвортой байдалд тулгуурлан эрчим хүч нийлүүлэх цаг үеэ олсон хөрөнгө оруулалтаар шийддэг бол богино хугацааны эрчим хүчний аюулгүй байдал нь эрчим хүчний системийн эрэлт нийлүүлэлтийн тэнцвэр алдагдсан үед хариу арга хэмжээ авах чадварт анхаарлаа хандуулдаг.

Дэлхийн улс орнууд үндэсний эдийн засгийн болон эрчим хүчний аюулгүй байдлыг хангах асуудалд онцгойлон анхаарч газрын тосны хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах, хангамжийн хомсдлоос үүсч болох нийгэм, улс төр, эдийн засагт учруулах хор уршгаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор газрын тос, газрын тосны бүтээгдэхүүнийг нөөцлөх асуудалд анхаарлаа хандуулж байна.

Эрчим хүчний эх үүсвэрийн нөөц, тэр дундаа газрын тосны нөөцийн гол зорилго нь эхэн үедээ ихэвчлэн газрын тос нийлүүлэлт тасалдах тохиолдолд эдийн засгийн активуудыг дэмжихэд чиглэгдэж байсан бол өнөө үед нөөц нь газрын тосны үнэнд нөлөөлөгч хөшүүргийн чанартай болж байна. Судлаачид газрын тосны нийлүүлэлтийг 3.5-4%-аар бууруулахад үнэ 1.5-2 дахин нэмэгддэг талаар тооцоо судалгаа гаргасан байдаг.

Газрын тос нөөцлөлтийн эхэн үед эрчим хүчний эх үүсвэрийн нөөцийг газрын тос импортлогч орнууд бий болгодог байсан бол сүүлийн жилүүдэд нөөц нь газрын тосны үнэнд нөлөөлөх болж газрын тос экспортлогч орнуудыг өөрийн нөөцөө бүрдүүлэх үйлд дуудсан.

Дэлхийн улс орнууд эрчим хүчний эх үүсвэрийн нөөц бүрдүүлэхэд газрын тос эсвэл газрын тосны бүтээгдэхүүний алийг нь

бүрдүүлэх вэ гэсэн зарчмын гол асуудалд анхаарлаа хандуулж байна.

Түүхий газрын тосны нөөцийг хадгалах нь зардал бага, хэрэгцээт газрын тосны бүтээгдэхүүнийг боловсруулах боломжийн удирдлага уян хатан байдлаараа давуу талтай. Тухайлбал газрын тосыг хадгалах тээврийн систем сайн хөгжсөн, боловсруулах үйлдвэр олон байдаг, түүнчлэн агуулах байгуулах байгалийн нөхцөл сайтай зэрэг АНУ-д зохимжтой бол газрын тосны бүтээгдэхүүнийг хадгалахын тулд агуулах барьж ашиглах нь нилээд үнэтэй бөгөөд түүхий газрын тостой харьцуулахад нөөцийн эргэлт буюу сэлгэн шинэчлэлт олон удаа хийгддэг. Гэсэн хэдий ч газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөцтэй байх нь хэрэглэгчдэд богино хугацаанд хүргэх маш чухал давуу талуудтай.

Орчин үед АНУ болон Европын холбооны улсуудад түүхий газрын тос ба газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөц зэрэгцэн оршиж байна. Европын холбооны “Эрчим хүчний эх үүсвэрийн улсын нөөцийн систем” нь баруун Европын орнуудад 1960-аад оноос бий болсон байдаг.

Эрчим хүчний аюулгүй байдал, газрын тосны хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах асуудалд дэлхийн олон улс орнууд хамтран ажиллаж байгаагийн нэг тод илрэл нь Олон улсын эрчим хүчний агентлаг юм.

1974 онд ОПЕК-ийн хүчний эсрэг Олон улсын эрчим хүчний агентлагийг (ОУЭХА) газрын тос импортлогч орнууд болон Япон улс газрын тосны анхны хямралын дараагаар Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны болон Хөгжлийн байгууллагын хүрээнд Засгийн газар хоорондын бие даасан агентлаг хэлбэрээр байгуулсан бөгөөд тус агентлагт өдгөө дэлхийн өндөр хөгжилтэй 29 улс гишүүнээр элссэн байдаг.

Олон улсын эрчим хүчний агентлаг нь гишүүн орнуудын эрчим хүчний хангамжийн аюулгүй байдлыг хангах, бодлого үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах,

газрын тосны хомсдол үүссэн үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ болон хангамжийн тогтвортой хөгжлийг хангахтай холбоотой асуудлаар холбогдох шийдвэрүүдийг гаргаж ажилладаг.

Олон улсын эрчим хүчний агентлаг нь гишүүн улсууд болон газрын тосны импортоос 100 хувь хараат улс орнуудыг газрын тосны 90 хоногийн хэрэглээний нөөцтэй байхыг зөвлөдөг.

Олон улсын эрчим хүчний агентлагийн зорилго, үйл ажиллагаа, гишүүн орнуудын дараах шаардлага нөхцлийг хангасан байх шаардлага тавигддаг.

Хүснэгт 2. Олон улсын эрчим хүчний агентлаг

Гишүүнчлэлийн нөхцөл	- Гишүүн улс нь Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа болон Хөгжлийн байгууллагын гишүүн байх ёстой. - Гишүүн улс нь газрын тосны хомсдол үүссэн онцгой байдлын үед хэрэглэх доод тал нь 90 хоногийн нөөцтэй байх.
Зорилго үйл ажиллагаа	- Гишүүн орнуудад эрчим хүчний аюулгүй бөгөөд тогтвортой байдал, тэр тусмаа газрын тостой холбоотой тогтвортой байдлыг бий болгох. - Эрчим хүчний хангамж болон хэрэглээний дунд болон урт хугацааны тогтвортой бүтэц зохион байгуулалтыг бий болгох. - Эрчим хүчийг хэмнэх арга зам болон эрчим хүчний бусад орлох эх үүсвэрийг хөгжүүлэх замаар газрын тосны импортын хамаарлыг багасгах тал дээр хамтран ажиллах. - Олон улсын эрчим хүчний хангамж болон хэрэгцээний чиг хандлагыг судлаж шинжлэх

Олон улсын эрчим хүчний агентлаг нь 1984 онд “Онцгой байдлын үед хамтран ажиллах арга хэмжээг (ОБҮХААХ) боловсруулж батласан бөгөөд үүний дагуу гишүүн улсууд нь газрын тосны хангамж

тасалдсан болон тасалдах магадлалтай онцгой нөхцөл байдлын үед нөөцийг гаргах, хамтран ажиллахаар шийдвэрлэсэн.

Онцгой байдлын үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зорилго

нь газрын тосны хангамж тасалдах нөхцөл байдлаас урьдчилан сэргийлэх, онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед зах зээлд үүсэх хямралыг багасгах, олон улсын газрын тосны зах зээлийг хөгжүүлэхэд чиглэгддэг.

Олон улсын гишүүн орнуудын газрын тос нөөцлөх тогтолцоо нь дараах байдалтай байдаг. Үүнд:

1. Засгийн газрын нөөцийн систем

Энэхүү системийн дагуу Засгийн газраас газрын тосыг нөөцлөх эрх бүхий нөөцийн байгууллагаар дамжуулан татварын хөрөнгөөр нөөцийн агуулах, газрын тосны нөөцийг бий болгосон. Нөөцийн агуулахаас газрын тос нийлүүлэх шийдвэрийг Засгийн газраас гаргадаг учраас газрын тосны зах зээл дэх газрын тосны хэрэглээний өсөлтийг зохицуулж чаддаг. АНУ, Япон, Солонгос зэрэг улс орнууд энэхүү системийг хэрэглэдэг.

2. Агентлагийн нөөцийн систем

Хуульд заасны дагуу нөөцийн агентлаг нь нөөц бүрдүүлэх төслийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлдэг. Гэхдээ хууль эрх зүйн системээс хамаарч нөөцийн агентлагууд нь улс бүрт ялгаатай байдаг. Тухайлбал ХБНГУ-д EBV /Erdolbevorratungsverband/ хэмээн нэрлэгддэг нөөцийн агентлаг нь тус улсын газрын тосны нөөцийг зохицуулдаг. EBV нь газрын тосны хувийн компаниудаас тусдаа газрын тосыг нөөцөлдөг бие даасан

байгууллага хэдий ч энэхүү нөөцийг бүрдүүлэхэд төрөөс туслалцаа авдаг. Энэхүү системийг мөн Франц улсад хэрэглэдэг.

3. Хувийн хэвшлийн нөөцийн систем

Энэхүү систем нь хувийн компаниудад хамааралтай бөгөөд хуульд заасны дагуу тодорхой хэмжээний газрын тосыг өөрийн хөрөнгөөр бүрдүүлж, өөрөө хадгалах үүрэгтэй байдаг. Хувийн хэвшлийн нөөц нь газрын тосны үйлдвэрлэл болон түгээлтийн шатанд боловсруулах үйлдвэр, хадгалах агуулахад нөөцлөгдөнө. Онцгой байдлын үед дутагдалтай байгаа газрын тосыг хангамжийн тогтвортой сүлжээгээр хэрэглэгчдэд түргэн шуурхай нийлүүлдэг. Япон, Солонгос, Европт энэхүү системийг хэрэглэдэг.

Олон улсын эрчим хүчний агентлагаас Онцгой байдлын үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг хэд хэдэн удаа авч хэрэгжүүлсэн бөгөөд Олон улсын эрчим хүчний агентлаг болон түүний систем нь Япон улсын эрчим хүчний аюулгүй байдал болоод тогтвортой байдалд маш чухал үүрэг гүйцэтгэсэн байна.

2011 оноос өмнө Олон улсын эрчим хүчний агентлаг газрын тосны стратегийн нөөцийн лацыг 2 удаа нээсэн байдаг. Хамгийн анх 1991 онд Персийн булангийн дайны үеэр, хоёр дахь нь “Катрина” хар салхины үр дагавараас Мексикийн булангийн

олон тооны платформын олборлолт зогсоход нөөцийн лацыг нээсэн. Ингэснээр Олон улсын эрчим хүчний агентлагийн газрын тосны интервенц нь бий болсон хомсдлыг нилээд хэмжээгээр бууруулж, үнийн өсөлтийг барьж чадсан.

Түүнчлэн 2000 оны 1 дүгээр сарын 01-ний өдрийн дэлхий дахиныг доргиосон компьютерийн Y2K вирусын үйлчлэлийн гай уршиг, 2002-2003 онд Венесуэл улс олборлолтоо зогсоосон үед болон 2003 оны хавар АНУ Ирак улсуудын хоорондох зэвсэгт тэмцлийн үед Олон Улсын эрчим хүчний агентлаг газрын тосны борлуулалтын бэлэн байдалд байсан.

2002 оны 9 дүгээр сард Европын комисс газрын тосны стратегийн нөөцийг 120 хоногийн хэрэглээний хэмжээнд хүртэл нэмэгдүүлэх, хийн нөөцийг 60 хоног болгох санал тавьсан. Энэ нь албан ёсны түвшинд дэвшүүлсэн анхны санал байсан бөгөөд 2009 оны эхээр Украин улс ОХУ-аас Европруу нийлүүлэх хийн транзит тээврийг хаасан нь Европчуудын хувьд олон улсын эдийн засгийн өндөр зэрэглэлийн интеграци байгаа ч гэсэн Европийн холбоо эрчим хүчний аюулгүй байдлын түвшинг хүчтэй болгох ялангуяа эрчим хүчний улсын нөөцийн системийг хөгжүүлэх шаардлагатай болохыг ухамсарлаж нэн тэргүүнд стратегийн

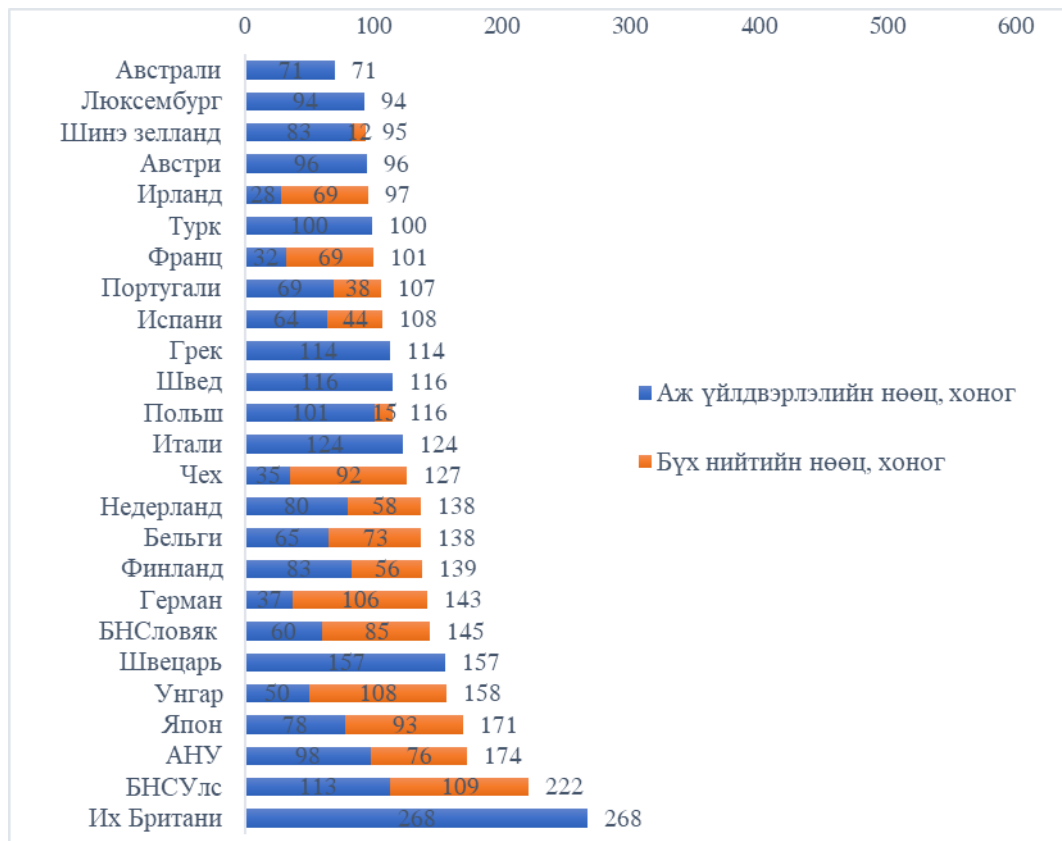
нөөцийн хүчин чадлыг өргөтгөх ба байгалийн хийн нийлүүлэлтийг олон төрөл болгоход анхаарч эхэлсэн.

Олон улсын эрчим хүчний агентлаг 2011 оны 07 дугаар сарын сүүлээр Ливи улсын нийлүүлэлт хүрэлцэхгүй болсныг нөхөх зорилгоор газрын тосны нөөцийн лацыг түүхэндээ 3 дахь удаагаа нээсэн. Олон улсын эрчим хүчний агентлагаас нөөцөөсөө 60 сая баррель газрын тосыг 30 өдрийн турш худалдах шийдвэр гаргангуут үнэ тогтоолт огцом доошоо 107 ам.доллар/баррель болж 7 ам.доллараар буурсан.

Олон улсын эрчим хүчний агентлагийн энэ алхам ОПЕК-ийн талаас хурц шүүмжлэлийг үүсгэж, стратегийн нөөцийн лацыг нээх шийдвэрийг үндэслэлгүй гээд ОУЭХА-ийг нөөцөөс газрын тос худалдахыг зогсоох, стратегийн нөөц нь онцгой тохиолдолд хэрэглэгдэх ба газрын тосны зах зээлд нөлөөлөх зориулалтгүй гэж мэдэгдэж байсан судалгаа байдаг.

Дэлхийн өндөр хөгжилтэй улс орнуудын хувьд газрын тосны бүтээгдэхүүний хангамжийн тогтвортай байдлыг хангахын тулд Олон улсын Эрчим хүчний агентлагаас гаргасан зөвлөмжийн дагуу 90-ээс дээш хоногийн нөөцийг бүрдүүлж байна. Дэлхийн улс орнуудын нөөц бүрдүүлэлийн байдлыг зураг 1-д харуулав.

Зураг 1. Дэлхийн улс орнуудын газрын тос нөөцлөлтийн байдал

Олон Улсын Эрчим Хүчний Агентлагийн мэдээлж байгаагаар манай дэлхий 2008 онд хоногт 84.7 сая баррель газрын тос хэрэглэж байсан бөгөөд хэрэв энэ хэмжээгээр хэрэглээ нэмэгдэх аваас 2030 он гэхэд газрын тосны нэг өдрийн эрэлт 105 сая баррельд хүрэх тооцоо байна.

Энэхүү өсөлтийн 90 хувийг хөгжиж буй орнууд эзлэж байгаа ба Хятад, Энэтхэг 2 улс дангаараа нийт өсөлтийн 50% ноогдож байгаа юм. Эндээс дүгнэхэд түүхий тосны хэрэглээний хурдацтай өсөлт нь үнийн хөөрөгдлийг үүсгэх нь гарцаагүй болох бөгөөд энэ нь газрын тосны хэрэглээ гадна зах зээлээс хэт хараат импортлогч орны эдийн засагт үлэмж дарамт учруулах магадлал өндөр болж байгааг харуулж байна.

Дүгнэлт

Дэлхийн хэмжээнд бүх эрчим хүчний хэрэглээний 75 гаруй хувийг түлшнээс гарган авч, анхдагч эх үүсвэрийн 60 гаруй хувийг газрын тос, байгалийн хийгээр хангаж байна. Иймд дэлхийн эрчим хүч үйлдвэрлэлийн үндсэн түүхий эд нь нэг хэсэгтээ газрын тос хэвээр байх нь тодорхой бөгөөд эрчим хүчгүйгээр өдөр хоногийг яаж өнгөрөөхөө төсөөлөхөд бэрх болсон манай гарагийн эдийн засгийн давалгааг газрын тосны эрэлт нийлүүлэлт ширүүсгэж, бас тогтворжуулах асуудлыг зохицуулж байна.

Дэлхий дахины газрын тосны нөөцийн хомсдол, эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцвэргүй байдал, газрын тосны гол нөөц бүхий Ойрхи Дорнодын бүс нутгийн орнуудын тогтворгүй байдал, түлш шатахууны хэрэглээний хэт өсөлт, газрын тосны үнийн өсөлт нь гадна зах зээлээс хэт хараат импортлогч орны эдийн засагт үлэмж дарамт учруулах магадлал өндөр байна.

Иймд дэлхийн улс орнууд үндэсний аюулгүй байдлаа хангахын тулд газрын тосны хангамжийн тогтвортой байдлыг хангах, хангамжийн хомсдолоос үүсч болох нийгэм, улс төр, эдийн засагт учруулах хор уршгаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор газрын тос, түүний бүтээгдэхүүний аюулгүйн нөөц бүрдүүлэх асуудалд онцгойлон анхаарал хандуулж байна.

Монгол Улсын хувьд ОХУ болон БНХАУ гэсэн 2 том их гүрний дунд оршдог, далайд гарцгүй, газрын тосны бүтээгдэхүүн төдийгүй бусад бараа бүтээгдэхүүний хувьд тэднээс бүрэн хамааралтай бөгөөд газрын тосны бүтээгдэхүүний хэрэглээнийхээ 95 хувийг дан ганц ОХУ-аас хангаж, газрын тосны дэлхийн зах зээлийн үнийн хэлбэлзэл, нийлүүлэлт, валютын ханшны өөрчлөлт, гадаад ханган нийлүүлэгч орны улс төр, эдийн засгийн байдал болон худалдааны хориг арга хэмжээтэй холбоотойгоор хангалт богино хугацаанд хүндэрч, газрын тосны бүтээгдэхүүний хомсдол үүсэх, газрын тосны бүтээгдэхүүний үнэ, улмаар өргөн хэрэглээний бараа, материалын үнэ огцом өсч, нийгмийн амьдралд сөргөөр нөлөөлж байгаа нь эдийн

засгийн аюулгүй байдалд аюул занал учруулж байна. Иймд газрын тосны бүтээгдэхүүний хангамжийн аюулгүй байдлыг хангах асуудал Үндэсний аюулгүй байдлын хэмжээнд хурцаар тавигдаж байна.

Ашигласан материал

1. Ц.Даваадорж “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд тусгасан эдийн засгийн аюулгүй байдлын зарим асуудлууд”
2. “Олон улсын эрчим хүчний агентлаг” Internet: <http://www.iea.org>.
3. Ц.Багмид “Шатахууны хангамж” 2016.
4. С.Байгалмаа “Газрын тосны бүтээгдэхүүний хангамжийн аюулгүй байдалд нөөцийн үүрэг оролцоо. УБ. Газрын тос-2018 Oil & Gas-2018